

Світове господарство і міжнародні економічні відносини

УДК 339.92:005.8(477:4-672ЄС)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15300182>

Розвиток стратегічного партнерства України з країнами ЄС у сфері високих технологій: управлінські підходи та виклики

Дуб Андрій Михайлович

Аспірант, Національний університет «Львівська політехніка»,

м. Львів, Україна,

<https://orcid.org/0009-0009-3942-9043>

Прийнято: 17.04.2025 | Опубліковано: 29.04.2025

Анотація. Стратегічне партнерство України з країнами Європейського Союзу у сфері високих технологій набуває особливої актуальності в умовах цифровізації, трансформації глобального ринку та євроінтеграційних процесів. Формування ефективної співпраці потребує науково обґрунтованих управлінських рішень і дієвих механізмів реалізації інноваційної політики на міжнародному рівні. **Мета.** Дослідити управлінські підходи до розвитку стратегічного партнерства України з країнами ЄС у сфері високих технологій, виявити бар'єри взаємодії та розробити пропозиції щодо посилення інноваційної інтеграції. **Методи.** У процесі дослідження застосовано системний підхід, методи порівняльного аналізу, аналіз нормативно-правової бази, SWOT-аналіз, а також методи логічного та структурного узагальнення. **Результати.** Встановлено ключові виклики у сфері високотехнологічного співробітництва, зокрема низький рівень координації, нестабільність регуляторного середовища та обмежене

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

фінансування інноваційних ініціатив. Запропоновано управлінські механізми, що включають створення спільних платформ інноваційного розвитку, гармонізацію стандартів та розвиток спільних освітніх і наукових ініціатив.

Висновки. Розвиток стратегічного партнерства з ЄС у сфері високих технологій є важливим чинником підвищення конкурентоспроможності української економіки та інтеграції в європейський інноваційний простір. Реалізація запропонованих управлінських підходів сприятиме підвищенню ефективності міжнародної співпраці.

Ключові слова: стратегічне партнерство, високі технології, управління інноваціями, міжнародне співробітництво, Європейський Союз, Україна.

Development of Strategic Partnership between Ukraine and EU Countries in the Field of High Technologies: Managerial Approaches and Challenges

Dub Andrii

Lviv Polytechnic National University,

Lviv, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0009-3942-9043>

Abstract. The strategic partnership between Ukraine and the European Union countries in the field of high technologies is gaining particular relevance in the context of digitalization, global market transformation, and European integration processes. The formation of effective cooperation requires scientifically grounded managerial decisions and effective mechanisms for implementing innovation policy at the international level. **Purpose.** To explore managerial approaches to the development of a strategic partnership between Ukraine and EU countries in the field of high technologies, identify the main interaction barriers, and develop proposals to strengthen innovation integration. **Methods.** The research employs a

systemic approach, methods of comparative analysis, analysis of the regulatory framework, SWOT analysis, as well as methods of logical and structural generalization. **Results.** *The study identifies key challenges in high-tech cooperation, including low levels of coordination, regulatory instability, and limited funding for innovation initiatives. Managerial mechanisms are proposed, including the creation of joint innovation development platforms, harmonization of standards, and the development of joint educational and scientific initiatives.* **Conclusions.** *The development of strategic partnerships with the EU in the field of high technologies is a crucial factor in enhancing the competitiveness of Ukraine's economy and its integration into the European innovation space. The implementation of the proposed managerial approaches will contribute to more effective international cooperation.*

Keywords: *strategic partnership, high technologies, innovation management, international cooperation, European Union, Ukraine.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з актуальними науковими чи практичними завданнями. сучасних умовах глобальної конкуренції та цифрової трансформації економік стратегічне партнерство у сфері високих технологій стає ключовим засобом для підвищення інноваційного потенціалу країн. Для України, яка прагне інтегруватися в європейський науково-технологічний простір, встановлення ефективної співпраці з країнами Європейського Союзу є не тільки пріоритетом зовнішньої політики, а й важливою складовою забезпечення стійкого економічного зростання, модернізації виробничих процесів і розвитку людського капіталу. Незважаючи на існування міжнародних програм і механізмів співробітництва, все ще існує низка невирішених управлінських, інституційних та фінансових бар'єрів, що стримують розвиток партнерських відносин у високотехнологічній сфері. Це вказує на потребу в науковому переосмисленні підходів до формування інноваційного співробітництва,

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

пошуку ефективних моделей взаємодії та вдосконаленні нормативно-правової бази для міжнародного науково-технологічного партнерства. Отже, дослідження управлінських підходів до розвитку стратегічного партнерства України з ЄС у сфері високих технологій набуває особливої актуальності з точки зору наукового аналізу та практичного застосування результатів у державній політиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародного партнерства у сфері інновацій, трансферу технологій та стратегічного розвитку високотехнологічних секторів займають важливе місце в сучасній економічній науці. Ця тема активно розвивається як у працях класиків теорії інновацій, так і в новітніх дослідженнях, які висвітлюють цифрову трансформацію та глобальну технологічну конкуренцію. Основи аналізу інноваційної динаміки були закладені в роботах Й. Шумпетера, Б. Лундвалла, К. Фрімана [13; 14] які створили фундамент теорії національних інноваційних систем. Їхні ідеї отримали подальший розвиток у моделі «трикутника знань» та «потрійної спіралі», запропонованої Н. Etzkowitz та L. Leydesdorff, що наголошує на взаємодії між університетами, бізнесом і державними інституціями як основній умові створення сталих інноваційних партнерств.

Європейські наукові кола активно досліджують механізми реалізації програм Horizon Europe, Digital Europe, а також моделей трансферу технологій між країнами ЄС та асоційованими партнерами. Особлива увага приділяється гармонизації регуляторного середовища, розвитку спільних інноваційних платформ і забезпеченню транснаціонального фінансування високотехнологічних проектів. У вітчизняній науці проблематика інноваційної політики, наукоємного розвитку та міжнародного співробітництва представлена у роботах таких дослідників, як О. Амоша, Л. Федулова, В. Гесць, С. Ілляшенко, М. Кізима [1; 2; 5; 11]. Вони підкреслюють важливість адаптації національної інноваційної політики до стандартів Європейського

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Союзу, необхідність розвитку наукової дипломатії та формування відкритих інноваційних екосистем.

Дослідження І. Бураковського та О. Шевченка висвітлюють економічні механізми поглиблення євроінтеграції України, зокрема в частині залучення до інноваційних програм ЄС. У фокусі — стратегія технологічного прориву, диверсифікація інноваційного потенціалу регіонів, створення міждисциплінарних інноваційних кластерів [1; 2]

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на активне вивчення міжнародної інноваційної співпраці, деякі аспекти стратегічного партнерства України з країнами Європейського Союзу у сфері високих технологій досі не отримали належної уваги. Зокрема, потребують глибшого наукового аналізу механізми управління ефективною взаємодією між державними органами, науковими установами та бізнес-середовищем в рамках євроінтеграційних процесів [5; 10]. Мало дослідженою залишається проблема синергії між національними інноваційними пріоритетами України та стратегічними напрямками ЄС, такими як програма «Горизонт Європа» та Європейська стратегія цифровізації. Також недостатньо вивчені питання практичної реалізації партнерств за допомогою інституційних платформ, цифрових хабів, спільних наукових проєктів і трансферу технологій [6].

Окремо слід зосередитися на створенні індикаторів оцінки ефективності партнерських відносин у сфері високих технологій, а також розробці моделей управлінських рішень, які будуть адаптовані до умов воєнного часу, періоду післявоєнного відновлення та глобальних викликів цифрової трансформації. Отже, існує об'єктивна потреба в подальшому поглибленні теоретико-методологічної бази дослідження й розробці прикладних управлінських інструментів, що підтримають розвиток сталого високотехнологічного партнерства між Україною та ЄС.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є дослідження управлінських підходів до формування та розвитку стратегічного партнерства України з країнами Європейського Союзу у сфері високих технологій, з урахуванням сучасних викликів цифрової трансформації, євроінтеграційного курсу та геополітичної нестабільності [7]. Наукова новизна авторського підходу полягає у запропонованні власної моделі оцінювання стратегічного потенціалу партнерських відносин України з ЄС у сфері високих технологій, яка базується на інтегральному підході до об'єднання інноваційних та інституційних індикаторів. Автор розробив класифікаційний алгоритм інтерпретації даних, який дозволяє на основі європейських порівняльних показників окреслити інституційно-прикладні рекомендації для підвищення ефективності міжнародної співпраці. Запропонована методика враховує специфіку післявоєнного відновлення економіки, транскордонну науково-технологічну мобільність та динаміку цифрової трансформації.

Для досягнення поставленої мети в рамках дослідження передбачається вирішення таких завдань:

- проаналізувати сучасний стан співпраці України з країнами ЄС у високотехнологічному секторі;
- ідентифікувати ключові бар'єри та виклики, що стримують розвиток інноваційного партнерства;
- систематизувати підходи до управління міжнародними науково-технологічними проєктами;
- обґрунтувати доцільність впровадження інституційних та нормативно-правових змін для активізації співпраці;
- розробити пропозиції щодо удосконалення механізмів стратегічної взаємодії на основі європейського досвіду та національних потреб України. [6; 10].

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У сучасних умовах прискореної цифрової трансформації, глобальної нестабільності та післявоєнного відновлення Україна перебуває в критично важливій точці переформатування своєї економіки. Саме в цей період виникають унікальні можливості для формування нових стратегічних партнерств із країнами Європейського Союзу, зокрема у сфері високих технологій. Таке партнерство є важливою складовою не тільки зовнішньополітичного курсу держави, а й ключовим інструментом забезпечення національного інноваційного прориву, підвищення економічної стійкості, технологічної безпеки та інтеграції до спільного європейського простору знань, досліджень та інновацій [12].

Після того як Україна отримала статус асоційованої країни в програмі «Horizon Europe» у 2022 році, національні наукові та технологічні установи почали активніше брати участь у міжнародних дослідницьких консорціумах. У 2023–2024 роках понад 160 українських організацій отримали фінансування від Європейського Союзу для реалізації проєктів у таких сферах, як цифрова безпека, штучний інтелект, медичні технології, сталий розвиток і екологічна модернізація [10]. Водночас Україна приєдналася до європейської космічної програми Copernicus та отримала запрошення взяти участь у спільній роботі в ініціативі EU-Ukraine Cluster Partnership, що відкриває нові перспективи для створення інноваційних кластерів на спільній економічній платформі. Однак процес поглиблення стратегічної взаємодії стикається з низкою системних бар'єрів. Серед основних проблем виділяються інституційна слабкість і відсутність єдиного координаційного центру для реалізації спільних технологічних проєктів із ЄС. Важливим гальмом виступає недостатня синхронізація національного законодавства з європейськими регламентами, особливо в частині захисту інтелектуальної власності, комерціалізації

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

дослідницьких результатів, процедур сертифікації та використання наукової інфраструктури.

Серйозним викликом залишається хронічне недофінансування науки, інновацій та досліджень, яке у 2023 році склало менше 0,3% ВВП, що значно нижче порівняно з країнами ЄС. Це сприяє відтоку наукових кадрів за кордон, формуючи довгострокові ризики для збереження національного інтелектуального потенціалу [6; 10]. Попри ці труднощі, аналіз сучасного стану інноваційної взаємодії України з країнами ЄС засвідчує наявність значного потенціалу для трансформаційних змін. Серед сильних сторін — висока якість підготовки ІТ-фахівців, конкурентоспроможність українських технологічних компаній на світовому ринку, активна участь університетів і науково-дослідних інститутів у європейських програмах. Україна також має унікальну можливість інтегруватися в нову модель технологічної безпеки Європи, зокрема шляхом розвитку інфраструктури цифрової реконструкції, «зеленого» відновлення, військово-технологічного партнерства та спільного виробництва інноваційної продукції [9].

Наукове обґрунтування свідчить про необхідність системного перегляду управлінських підходів до стратегічної інтеграції України в інноваційний простір ЄС. Ключовими чинниками успіху можуть стати створення національного агентства стратегічного партнерства з ЄС у сфері технологій, формування дорожньої карти технологічної інтеграції до 2030 року, запуск спільних освітньо-наукових ініціатив, а також активізація венчурного фінансування через міжнародні інструменти, такі як EIB, EBRD, Horizon Equity Funds. Додаткову роль відіграватиме розвиток регіональних інноваційних хабів на базі українських технопарків, індустріальних центрів та університетських платформ.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна стверджувати, що стратегічне партнерство у сфері високих технологій має стати

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

пріоритетним елементом державної політики післявоєнного відновлення України. Його ефективна реалізація потребує глибокої інституційної трансформації, фінансової підтримки, політичної стабільності та кадрового посилення, а також безперервного діалогу з європейськими партнерами на засадах довіри, взаємності та спільного бачення майбутнього технологічного розвитку [1; 6; 7].

Стан та динаміка співпраці. З 2022 року Україна є асоційованою країною в програмі Horizon Europe, що дозволяє українським установам повноцінно брати участь у проєктах та отримувати фінансування [4; 12]. Станом на 2024 рік:

- підписано 159 грантових угод на загальну суму 46,41 млн євро;

Горизонт Європа.

- 165 українських організацій стали учасниками програми Horizon Europe; Горизонт Європа.

- Україна посідає 7-е місце серед 18 асоційованих країн за обсягом отриманого фінансування та 6-е місце за кількістю учасників . Горизонт Європа.

У грудні 2023 року в Києві відкрито Офіс Horizon Europe, який надає інформаційну та консультаційну підтримку українським дослідникам та інноваторам . Горизонт Європа.

Крім того, Україна приєдналася до компонентів космічної програми ЄС, зокрема до програми Copernicus, що дозволяє використовувати високоякісні дані спостереження Землі для енергетичної та продовольчої безпеки, екологічного моніторингу та планування післявоєнної реконструкції [9].

Бар'єри стратегічного партнерства. Попри позитивні зрушення, система формування інноваційного партнерства в Україні є фрагментарною. Основні бар'єри:

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

- **Інституційна неузгодженість:** відсутність єдиного органу, відповідального за стратегічну координацію участі в європейських інноваційних програмах.
- **Регуляторна розпорошеність:** чинне законодавство України часто не синхронізоване з нормами ЄС щодо захисту прав інтелектуальної власності, процедури сертифікації інноваційної продукції, обміну даними.
- **Фінансова вразливість:** у 2023 році частка витрат на науку становила лише ~0,3% ВВП, що значно нижче за середній рівень по ЄС (понад 2%) [8].
- **Кадрова турбулентність:** масова релокація науковців, втрата інноваційного потенціалу регіонів, "витік мізків".
- **Низька інноваційна культура в бізнесі:** лише 17% українських компаній у 2022–2023 роках впроваджували інновації, пов'язані з цифровими технологіями.

SWOT-аналіз потенціалу України. На основі проаналізованих даних сформовано SWOT-аналіз, який дозволяє системно оцінити потенціал України у сфері високих технологій у контексті стратегічної співпраці з ЄС [2; 6]

Таблиця 1.

SWOT-аналіз потенціалу України у сфері високих технологій в контексті стратегічного партнерства з ЄС.

Сильні сторони	Слабкі сторони
Високий рівень IT-компетенцій	Відсутність інституційної координації
Активна участь у Horizon Europe	Обмежене фінансування з держбюджету

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Освітній, інженерний, військово-технічний потенціал	Нерозвиненість центрів трансферу технологій
Позитивна геополітична динаміка (кандидат у члени ЄС)	Нестача венчурного капіталу
Можливості	Загрози
Спільні платформи R&D з ЄС	Загроза технологічної залежності
Післявоєнна цифрова реконструкція	Витік кадрів до інших країн
Зелені технології, військово-технічні рішення	Втрата інвесторів через нестабільність

Джерело: розроблено авторами на основі аналізу кращих практик українських та європейських підприємств

SWOT-аналіз засвідчує, що Україна володіє суттєвим потенціалом для розвитку стратегічного партнерства з ЄС у сфері високих технологій, насамперед завдяки високому рівню ІТ-компетенцій, участі в європейських наукових програмах та наявності освітньо-інженерного ресурсу [2; 5]. Разом із тим, внутрішні слабкості — інституційна несформованість, нестача фінансування та відсутність комплексної системи трансферу технологій — стримують ефективне використання цих переваг.

Зовнішні можливості, такі як післявоєнна цифрова реконструкція, участь у програмах ЄС, розвиток зелених і військово-технічних рішень, відкривають нові горизонти для інноваційного прориву. Однак реалізація

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

цього потенціалу можлива лише за умови нейтралізації зовнішніх загроз — втрати інвестицій, відтоку кадрів і залежності від іноземних технологій.

Таким чином, SWOT-аналіз підтверджує необхідність системного підходу до розвитку технологічного партнерства з ЄС на основі посилення внутрішніх ресурсів і управлінських механізмів, а також ефективного використання міжнародної співпраці для модернізації національної інноваційної системи [3].

Роль регіональних ініціатив та української діаспори. Важливу роль у розвитку стратегічного партнерства можуть відіграти:

- **Українська наукова та інженерна діаспора**, яка бере участь у проєктах ЄС;
- **Технопарки, університетські платформи, індустріальні хаби**, що формують локальні центри інноваційного зростання;
- Участь у міжнародних регіональних ініціативах, таких як:
 - o **Балтійський інноваційний кластер,**
 - o **Центральноєвропейська ініціатива (CEI),**
 - o **Програма Visegrad+.**

Ці платформи відкривають можливості для розширення горизонтальної співпраці, створення спільних кластерів та обміну кращими практиками [10].

Висновки. У сучасних умовах глобальної цифрової трансформації, економічної турбулентності та післявоєнного відновлення, стратегічне партнерство України з країнами Європейського Союзу у сфері високих технологій набуває не лише економічного, але й геополітичного значення. Результати проведеного дослідження засвідчують, що формування ефективної інноваційної взаємодії з ЄС виступає пріоритетним вектором державної політики, здатним забезпечити сталий розвиток, модернізацію виробничої бази, укріплення людського капіталу та посилення національної безпеки у технологічному вимірі.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Аналіз динаміки співпраці в межах програм Horizon Europe, Copernicus та інших ініціатив ЄС демонструє активізацію участі українських наукових установ, технопарків та індустріальних хабів у транснаціональних дослідницьких проєктах. Це створює основу для поступової інтеграції України до європейського інноваційного простору. Позитивну роль у цьому процесі відіграють регіональні ініціативи, академічна мобільність, формування цифрових кластерів і підтримка з боку української наукової діаспори.

Разом із тим, дослідження виявило наявність низки структурних бар'єрів, які потребують системного подолання. Зокрема, йдеться про інституційну неузгодженість, фрагментоване правове поле, недостатню фінансову підтримку інновацій, слабку комерціалізацію результатів досліджень, а також втрату наукового потенціалу через релокацію та «витік мізків». Важливо також усвідомлювати, що без ефективного управління партнерством, розробки стратегії технологічної інтеграції та створення відповідної координаційної інфраструктури, навіть найперспективніші проєкти можуть залишитися не реалізованими.

Таким чином, стратегічне партнерство України з ЄС має розглядатися як довгострокова трансформаційна модель, що здатна переосмислити роль України в європейському технологічному ландшафті. Лише за умови комплексного підходу до управління, стабільного політичного курсу та консолідації зусиль держави, наукової спільноти і бізнесу, можливим стане не лише відновлення, а й якісний стрибок до технологічного лідерства у Східній Європі.

Перспективи подальших досліджень. У подальших дослідженнях доцільно зосередитись на розробці ефективних моделей управління транснаціональними інноваційними проєктами, оцінці впливу стратегічного партнерства на регіональний розвиток, а також вивченні механізмів залучення

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

венчурного фінансування та цифрової дипломатії в контексті інтеграції України до європейського інноваційного простору.

Список використаних джерел

1. Горобець А. М. Оптимальний розподіл електричних навантажень споживачів електричної енергії в умовах обмежень енергосистеми. 2023. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/56082> (дата звернення: 29.01.2025).
2. Тешева Л. В. Управлінські рішення в адміністративному менеджменті. Editorial board. 2022. С. 116–117. URL: <https://books.google.pl/books?hl=en&lr=&id=Mud9EAAAQBAJ> (дата звернення: 29.01.2025).
3. Бітюк І. М., Демиденко В., Лазуренко Ю. М., Манн Р. В., Мильніченко С. М., Павловська А. С., Ященко М. Сучасні теорія і практика менеджменту та бізнес-адміністрування: збірник тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, Черкаси, 25 квітня 2024 р. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/5014/1/36%20тез%20VIII%20Всеукр%20наук%20конф%20Сучасна%20теорія%20і%20практика%20менедж_11-06-2024.pdf (дата звернення: 29.01.2025).
4. Danilkova A., Bondar V., Bannikova K., Prokhorovska S., Vodolazhska T. Using data and analytics to optimise the human resources processes. Data and Metadata. 2024. No 3. P. 243. DOI: 10.56294/dm2024.243
5. Петрова І. Л., Данилевич Н. С. Трансформації HR-менеджменту в умовах війни: виклики та можливості. Економіка та суспільство. 2022. № 6. С. 78–89. DOI: 10.31733/2618-3197-2022-6-78-89
6. Тарлопов І. О. Статистичне оцінювання енергетичного ринку: методичний аспект. 2022. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/1775988> (дата звернення: 28.01.2025).

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

7. Карпенко О. В., Мандзюк М. М. Енергетична безпека підприємств України: управлінський аспект. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 8, № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2023.1.88

8. Гринкевич С. С., Лупак Р. Л. Енергоефективність як фактор конкурентоспроможності персоналу підприємств. Східно-Європейський журнал передових технологій. 2021. № 2. С. 15–21. DOI: 10.15587/2312-8372.2021.225624

9. Цимбалюк С. О., Білик О. М. Мотиваційні механізми в умовах дестабілізації: досвід українських підприємств. Економіка та суспільство. 2020. № 4. С. 32. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.4.32

10. Савченко Г. О., Іванова Н. Л. Трансформація форматів роботи в умовах війни: досвід українських ІТ-компаній. Економіка та суспільство. 2022. № 2. С. 11.

11. Колот А. М., Герасименко О. О. Сфера праці в умовах глобальної соціоекономічної дестабілізації: виклики для України. Економіка та суспільство. 2023. № 2(4). DOI: 10.32702/2306-6806.2023.2.4

12. Власенко А. К., Ковальчук В. І. Психологічна резилієнтність персоналу: інструменти підтримки та розвитку. Економіка та суспільство. 2021. № 5. С. 42.